

II. ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.2: 336.71

Возняковська К. А.,
канд. юрид. наук, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
“Одеська юридична академія”

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ РЕФІНАНСУВАННЯ ЯК ЗАСОБУ ПІДТРИМКИ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ СЛАБКИХ ТА ПРОБЛЕМНИХ БАНКІВ

У статті досліджуються проблеми вдосконалення правових механізмів рефінансування у контексті підтримки Національним банком України слабких та проблемних банків. Зроблено висновок про необхідність уведення загального механізму рефінансування НБУ у загальну логіку функціонування господарської системи. Запропоновано розширення програм кредитування, впровадження їх ступневості та незалежного рейтингування банків для цілей обрання тієї чи іншої програми рефінансування.

Ключові слова: підтримка ліквідності, рефінансування, Національний банку України, господарська система, слабкі банки, проблемні банки

В статье исследуются проблемы совершенствования механизмов рефинансирования в контексте поддержки Национальным банком Украины слабых и проблемных банков. Сделан вывод о необходимости введения общего механизма рефинансирования НБУ в общую логику функционирования хозяйственной системы. Предложено расширение программ кредитования, внедрение их ступенчатости и независимого

рейтингування банків для цілей избрания той или иной программы рефинансирования.

Ключевые слова: поддержка ликвидности, рефинансирования, Национальный банк Украины, хозяйственная система, слабые банки, проблемные банки

The article examines the problems of improving the legal mechanisms of refinancing in the context of support by the National Bank of Ukraine of weak and problem banks. It is concluded on the necessity of introducing the general mechanism of refinancing of the NBU into the general logic of the functioning of the economic system. The expansion of lending programs, introduction of their step-by-step and independent rating of banks for the purpose of choosing one or another refinancing program is proposed.

Keywords: liquidity support, refinancing, National Bank of Ukraine, economic system, weak banks, problem banks

Постановка проблеми. Питання про повноваження Національного банку України (далі – НБУ) у забезпеченні платоспроможної роботи кредитно-фінансових установ багатократно ускладнилося протягом останніх років, коли у законодавстві було переглянуто підхід до розмежування повноважень НБУ та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО) стосовно неспроможних банківських установ. І нові напрями досліджень у цьому контексті полягають не лише у потребі узгодження повноважень між вказаними органами, але й загалом у необхідності гармонізації функцій НБУ у сучасній економічній системі.

І хоча норми господарського права, оснований на поєднанні вертикальних та горизонтальних правовідносин у сфері економіки, найбільш наближені до механізму організації відносин у банківській сфері, у цієї галузі права спостерігається досить усічений погляд на спеціальну правосуб'єктність НБУ, у тому числі у розрізі його відносин із слабкими та неспроможними банками. Фактично ця частина господарсько-правових досліджень має поодинокий характер.

Аналіз дослідження даної проблеми. Виділяються окремі дослідження, зокрема роботи О.П. Подцерковного [1, с. 57-59, 342-349], К.В. Масляєвої [2], Н.В. Никитченко [3], В.П. Богуна [4] та небагатьох інших, у яких розглядаються окремі контрольно-наглядові та регулятивні функції НБУ.

Такий стан дослідження ролі та функцій НБУ у сучасній економіці України само по собі утворює значну прогалину у правовій науці. Не можна не враховувати й фактичні негативні результати чинної системи підтримки ліквідності банківських установ в Україні, позаяк велика їх частина, не дивлячись на отримання рефінансування протягом 2014-2015 років, все ж втратила платоспроможність та була піддана ліквідації. Це підтверджують відсутність адекватних механізмів підтримки ліквідності банків і недосконалість підходів до оцінки фінансового стану установ, які мають намір скористатися такими привілеями [5, с. 58].

Метою цієї роботи є дослідження процедур рефінансування у змісті повноважень НБУ задля вироблення пропозицій щодо вдосконалення загального порядку кредитування НБУ комерційних банків на засадах, що забезпечують правопорядок у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Повноваження НБУ цілком доречно розглядати у контексті загальних висновків господарсько-правової науки про організаційно-господарські повноваження державних органів та їх місця серед інших учасників господарських відносин. Як справедливо зауважив О.П. Подцерковний, у цьому разі можна констатувати наявність організаційно-господарських зобов'язань [1, с. 343], які виникають у результаті реалізації повноважень НБУ як центробанку.

Перше питання, яке тут виникає, полягає у тому, як співвідносяться ці організаційно-господарські повноваження із сукупністю майново-господарських НБУ з урахуванням того, що взаємодія НБУ із слабкими банками, в тому числі із неспроможними банками будується також на договірних відносинах щодо рефінансування, застави, звітності, контролю тощо. Тобто організаційно-господарські повноваження НБУ

тісно поєднуються із майново-господарською компетенцією цього органу, а отже мають не протиставлятися одні іншим, а навпаки – взаємодоповнюватися та певним чином збалансовуватися. Останнє особливо важливо у контексті того, що поєднання в особі НБУ одночасно адміністративних та економічних функцій веде до конфлікту інтересів, провокує корупцію та зловживання владою.

Причому, особливо гостро це питання виникає саме у розрізі відносин між НБУ та слабкими й неспроможними банками, адже саме у час скрутного майнового становища слабкі банки звертаються до НБУ за рефінансуванням, а у стані неспроможності встає питання про повернення НБУ запозичених раніше слабкому банку коштів. Якщо ж згадати функції НБУ щодо контролю за банківською діяльністю, то стає зрозумілим, що відповідні повноваження мають бути піддані ретельному науковому опрацюванню на предмет виявлення вразливих місць, які заважають економічному розвитку та макроекономічній стабільності в країні, фактично утворюють підстави для слабкості банків, вимушених згодом звертатися за допомогою до НБУ.

НБУ, будучи центробанком та здійснюючи важливий напрям державної економічної політики щодо забезпечення стабільності грошової одиниці країни, тим не менш, має багато інших функцій, які прямо чи побічно пов'язані із наведеною монетарною функцією.

Низка відповідних повноважень безпосередньо пов'язана із взаємодією зі слабкими, проблемними та неспроможними банками. Зокрема, ці повноваження виникають у зв'язку із прийняттям Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених частиною другою статті 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність», Законом України «Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків».

Важливий напрям повноважень НБУ, що має безпосередній вихід на рівень взаємодії із слабкими, проблемними та неспроможними банками – рефінансування банківської системи, що застосовується у тому числі для вирішення проблем

ліквідності банківських установ, тобто саме для подолання передумов неспроможності банківських установ, коли зважені дії менеджменту банку та допомоги у формі рефінансування НБУ можуть усунути та нівелювати відповідну кризову ситуацію. При чому у даному випадку виникає трансформація одних відносин в інші: рефінансування надається слабкому банку, який потім може бути визнано проблемним, а можливо згодом у нього буде відкликано банківську ліцензію та його буде піддано процесу ліквідації – тут НБУ від позичальника-кредитора у регулятивних правовідносинах стає кредитором у процедурах ліквідації, тобто у охоронних правовідносинах.

З Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку, затвердженого рішенням виконавчої дирекції ФГВФО №2 від 05.07.2012 року, можна зробити висновок про наявність відповідних повноважень НБУ та їх узгодженість як із повноваженнями ФГВФО, так і з повноваженнями інших органів та осіб. Серед іншого, у контексті взаємодії ФГВФО із НБУ останній наділений такими повноваженнями, крім вищезазначених:

- здійснювати інспекційні перевірки проблемного банку;
- рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних;
- надає пропозиції ФГВФО про участь у моніторингу проблемного банку (п. 2.2 глави 2 розділу II);
- визначає консервативні сценарії економічного розвитку для ухвалення ФГВФО (Пункт 1.19 глави 1 розділу III);
- вести перелік попередньо кваліфікованих осіб (інвесторів), яким надається інформація про можливий продаж активів неспроможних банків (п. 3.4.).

І хоча відповідні положення нічого не говорять про рефінансування, із їх змісту видно, що НБУ не відстороняється від процесу ліквідації банку та здійснює цілковитий супровід операції щодо повернення банком раніше виданих кредитів рефінансування або контролює створення умов для такого повернення.

Глосарій банківської термінології визначає рефінансування як операції з надання банкам кредитів у встановленому

Національним банком порядку. При цьому основною метою рефінансування визначається регулювання ліквідності банків на виконання Національним банком функції кредитора останньої інстанції [6]. У чинному нині Положенні про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи, затвердженому постановою Правління НБУ від 17.09.2015 № 615, поняття рефінансування зведено, по суті, до будь-якого кредиту НБУ: операції рефінансування – операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком порядку» (п.п. 16 п. 2). Разом із тим, у відповідних нормах закладено також поняття «кредиту рефінансування» як кредиту, «що надається банку шляхом проведення кількісного або процентного тендера з підтримання ліквідності банків» (п.п. 8 п. 2). Порівняння цих понять з необхідністю виявляє суперечність – фактично операції рефінансування охоплюють не лише поняття «кредит рефінансування», але кредити овернайт, кредити рефінансування та операції прямого РЕПО. Це впливає із суті названих операцій, які передбачають надання коштів банкам з боку НБУ для підтримання їх ліквідності. Крім того необхідно враховувати, що рефінансування не може існувати й в інших, ніж кредит, формах. Може вестися мова лише про певні різновиди кредитування. І операції РЕПО мають бути цілком віднесені до цих операцій, враховуючи наявність при їх здійсненні усіх ознак кредитних відносин та поширеність відповідної оцінки у фахових джерелах (див., наприклад: 7).

Так само широкий підхід до поняття операцій рефінансування демонструє й законодавство ЄС у документі «Єдина монетарна політика в зоні євро: загальна документація щодо інструментів та процедур монетарної політики Євросистеми» (відома як «Загальна документація») [8], визначаючи таку ознаку рефінансування, як «управління ситуацією ліквідності». Порівнюючи відповідні європейські підходи та поняття, вироблені НБУ, можна помітити, що першим не притаманна жорстка регламентація форм рефінансування, а також відсутнє різке протиставлення банківської та економічної системи. Зокрема, у главі 3 зазначеної Загальної документації

Йдеться, по-перше, про «основні форми рефінансування», чим вказується на їх невичерпний характер, а по-друге, заходи центробанку ув'язуються із заходами економічної політики, коли операції рефінансування, у тому числі «основні заходи рефінансування» та «довготривале рефінансування» розглядаються у положеннях глави 3 «Операції на відкритому ринку» та визначаються у контексті такої основної їх мети, як «ліквідність ринку».

На противагу такому підходу правила НБУ не лише характеризуються вичерпними правовими формами, і відповідно є негнучкими, але надзвичайно формалізованими. Певним чином такий стан можна виправдати напіввоєнною ситуацією, у якій протягом останніх років перебувала економіка України, що вимагало досить жорстких заходів регулювання. Разом із тим у подальшому, як видається, вимоги відкритого ринку диктують потребу у запровадженні елементів гнучкості рішень НБУ при ухваленні рішень щодо рефінансування, тим паче, що, як показує вітчизняна практика та численні звинувачення посадовців НБУ у зловживаннях (див., наприклад: [9; 10, с. 108 тощо]), такі жорсткі правила не забезпечують порядку в сфері рефінансування. Адже будь-які правила можуть бути спотворені при неналежному та безконтрольному правозастосуванні.

Наукові погляди на поняття рефінансування різняться залежно від глибини підходу відповідних дослідників до функції НБУ в ринковій економіці.

У вузькому розумінні рефінансування розглядається як кредитування центральним банком кредитних установ. Зокрема, В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина вважають, що рефінансування банків – це «кредитування окремих банків на їх прохання у випадках тимчасової нестачі ліквідності» [11, с. 26]. На погляд В. Стельмаха, «Економічна сутність механізму рефінансування на мікрорівні полягає у підтримці ліквідності банків, а на макрорівні – у розширенні грошової маси в економіці країни» [12, с. 133]. Поширена також думка про рефінансування як про «забезпечення центральним банком банків додатковими резервами на кредитній основі, тобто запозиченими резервами» [13]. «Лише кредити центрального банку можуть вважатися

такими, що забезпечують стабільність банківської системи, оскільки на відміну від міжбанківських кредити центрального банку дають змогу банкам розпоряджатися надійним джерелом грошових ресурсів..., за умов суттєвих економічних потрясінь рефінансування стає дієвим заходом запобігання банківській паніці» [14, с. 701]. Такої саме думки додержуються й інші автори, визначаючи рефінансування у вузькому значенні цього поняття [15, с. 132].

Крім того звертає на себе увагу, що рефінансування здійснюється не лише для підтримки ліквідності банківських установ, як зазначають окремі автори (див., наприклад: [16, с. 256]). Більш обґрунтованою можна вважати точку зору про те, що рефінансування – це також «канал безготівкової емісії» [17, с. 53].

Крім того, треба враховувати сучасні економічні дослідження, які, зокрема на прикладі італійської банківської системи, доводять, що під час кризи кредитні операції центробанку впливають не лише на окремі банки – ліквідні вливання центробанку поширюються серед банків та досягають економіки [18, с. 28]. Іншими словами, в розвинутих економіках світу вирішення проблем ліквідності банків сприймається не лише як порятунок відповідного банку, а як прямиий засіб наповнення ліквідністю економіки.

Таким чином, рефінансування варто визначати як засіб державної економічної політики, що вживається НБУ з метою підтримки ліквідності банківських установ, досягнення грошово-кредитної стабільності в економічних відносинах та реалізації програм національного економічного розвитку, здійснюється у формі надання НБУ кредитів банківським установам за сприятливими процентними ставками та умовами.

Часткове відношення рефінансування до подолання проблем слабкості банківських установ вимагає диференціювати тимчасову та стійку неспроможність банківських установ як у законодавстві про рефінансування, так і в законодавстві про банкрутство банків для цілей розмежування порядку кредитування банків із різним ступенем ризику неповернення коштів.

У літературі пропонуються різні шляхи вирішення відповідних проблем, зокрема:

- вдосконалення процесу рефінансування НБУ комерційних банків в Україні;

- зниження облікової ставки, що вплине на відсоткові ставки на ринку та на доступність позикових коштів;

- удосконалення методики оцінки фінансового стану банку, що дасть змогу визначити реальну ситуацію та зменшить ризик неповернення кредиту рефінансування;

- здійснення контролю над напрямом використання отриманих кредитів від центрального банку;

- удосконалення механізму рефінансування, враховуючи досвід розвинених країн світу [19, с. 253-254].

Разом із тим такі пропозиції є не до кінця опрацьованими, по суті – поверхневими. Зокрема, можна звернути увагу на пропозицію щодо удосконалення методики оцінки фінансового стану банку. Її реалізація не дасть змогу зменшити ризик неповернення кредиту рефінансування. Адже із економічного погляду, як видається, ризик неповернення кредиту рефінансування не є визначальним у політиці рефінансування.

Цей аспект проблематики можна вловити, виходячи вже з самої назви чинного порядку рефінансування банківської системи: «Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи», затвердженого постановою Правління НБУ від 17.09.2015 № 615 (далі – Положення № 615). Позначення на напрям регулювання ліквідності банківської системи як основної мети рефінансування чітко вказує на другорядність ризику неповернення коштів у політиці центробанку.

Крім того, саме виходячи із правового аспекту неповернення кредиту рефінансування, впливає, що відповідний ризик не є визначальним для прийняття управлінського рішення щодо підтримки того чи іншого банку. Адже кредит рефінансування має бути забезпечений. А тому за умови наявності реальних договірних та законодавчих гарантій стягнення із проблемного банку коштів у разі неповернення

кредиту рефінансування, НБУ не лише не ризикує у підтримці банків рефінансуванням, але й може отримувати реальні доходи від такого кредитування.

Саме з цього підходу можна зробити висновок про важливість урахування не формальних, а змістовних елементів підтримки банківської системи при обговоренні механізмів рефінансування. Наявність будь-якої методики оцінки фінансового стану банку не може забезпечити від виникнення ризику неповернення коштів державі із боку НБУ. І навпаки, наявність такої методики, навіть найдосконалішої, не може закривати «очі» на потреби прискіпливого аналізу забезпечення рефінансування та виявлення чинників, які можуть призвести до втрати державних коштів у разі сумнівних операцій рефінансування.

У свою чергу завдання вдосконалення «процесу рефінансування» не повинні превалювати перед потребами підвищення якості менеджменту НБУ та роботи правоохоронної системи на запобігання зловживань із державними коштами у процесі рефінансування. Тут позитивніше рухатися від практики суцільної регламентації до вибіркового обмежень, коли відповідальність менеджерів НБУ виходить на рівень особистої та реальної відповідальності, прозорості прийняття рішень та незалежного експертного супроводу відповідних операцій. Зокрема, має бути створена така система видачі кредитів за рахунок державних коштів, коли унеможливаються одноосібні корупційні дії, діє усебічний контроль, принаймні спеціальних незалежних органів, та передбачаються можливості зупинення відповідних операцій у разі наявності корупційних ризиків.

На жаль, сьогодні практично будь-яка оцінка ризикованості кредитної операції з боку НБУ замикається на власних управлінських рішеннях, що не узгоджується із потребами розведення адміністративних та господарських функцій цього органу у напрямі подолання суб'єктивізму та корупційних ризиків.

Зокрема, можна звернути увагу на те, що у Положеннях НБУ наголошується: *«за оцінкою Національного банку, «Національний банк оцінює» тощо.*

Для порівняння програми кредитування ФРС будується на рейтингах CAMELS (Capital adequacy; (A)ssets; (M)anagement Capability; (E)arnings; (L)iquidity (also called asset liability management); (S)ensitivity (sensitivity to market risk, especially interest rate risk). Це передбачає визначення показників банківської діяльності на підставі аналізу співвідношення фінансових звітів, поєднаними із перевітками на місцях, які здійснює призначений наглядовий регулятор. У США ці наглядові регулятори включають в себе Федеральну резервну систему, Управління контролера грошового обігу, Національне управління кредитної спілки, Адміністрацію фермерського кредиту, Федеральну корпорацію страхування депозитів [20], але жодним чином не один центробанк. Таким чином об'єктивізується оцінка стану банку для цілей прийняття рішення про кредитування, що дозволяє повною мірою врахувати ризики неповернення коштів та спрогнозувати виникнення інших проблем щодо виконання кредитної угоди.

Певним чином ризикованість та наявність потенційної корупційної складової у процесі рефінансування з боку НБУ примушує у цьому контексті дослухатися до думки науковців, які пропонують створення кредитних консорціумів, коли кредитний ризик поділяється між уповноваженим державним інститутом (наприклад – спеціально створеними для цього фондами розвитку, уповноваженими банками), рядом комерційних банків і прямими інвесторами (у т.ч. іноземними) [16, с. 258]. Багато у чому, як видається, такий механізм був би корисний при здійсненні кредитування державою банків, які не є слабкими та мають намір отримати кредит на виконання певних програм соціально-економічного розвитку із прогнозованим, але довгоочікуваним ефектом, як от: будівництво доріг, промислових підприємств, житлових будинків тощо. Разом із тим, навряд чи кредитні консорціуми будуть ефективними у разі кредитування слабких банків для відновлення їх ліквідності. Адже зацікавленість інвесторів у відповідному кредитуванні не можна передбачити, а його здійснення може призводити до знищення банків конкурентів, сприяти поширенню паніки завдяки виток

інформації про слабкість банку та його труднощі у питанні забезпечення ліквідності.

Також із року в рік лунають пропозиції «посилити контроль НБУ за використанням банками коштів рефінансування» (див., наприклад: [10, с. 100]).

Разом із тим тут мають бути враховані проблеми із забезпеченням відповідного контролю, коли посилення самого контролю нічого не може дати, по-перше, без вдосконалення правоохоронної системи, а по-друге, без встановлення чітких меж контролю, що визначає свободу ринкових відносин та виключає оперування грошовими активами з боку банківських установ у замінний спосіб. Йдеться про випадок, коли власні та запозичені кошти не спрямовуються на потреби подолання кризи ліквідності, а використовуються для придбання валюти та виведення валютних ресурсів за кордон, при цьому кошти рефінансування заповнюють відповідну прогалину ліквідності без шансу реально вплинути на відновлення платоспроможної роботи банку.

Тут можемо говорити про декілька аспектів проблеми. Перша – забезпечення повернення коштів, враховуючи те, що, як зазначалося вище, будь-яке рефінансування як форма кредитування є ризикованим. Друга – визначення виключного (ексклюзивного) характеру рефінансування в умовах наявності реальної загрози його неповернення. Третя – значимість банку для забезпечення фінансової стабільності. Загальновідома формула «занадто великий, аби збанкрутувати», не дивлячись на її певний правовий абсурд, має тут величезне значення.

Загалом, у контексті проблем рефінансування потрібно зауважити про майже неосяжність науково-практичних досліджень стосовно відповідної проблематики. Фактично рефінансування, надане у неправильний спосіб та під спотворене (фіктивне, нереальне) забезпечення може лише поглиблювати банківську кризу, призводячи не лише до втрат коштів вкладників у банках-банкрутах, але й до втрат державного бюджету. Зокрема, якщо звернути увагу на суми неповерненого рефінансування банками України (станом на середину 2017 року – це 45,2 млрд заборгованості

неплатоспроможних банків та 15,2 млрд заборгованості платоспроможних банків [21]), то можна зрозуміти глибину відповідної проблеми.

Вже сама диференціація рефінансування на короткострокове («для підтримки ліквідності»), а також середньострокове (до 16.12.2016 – стабілізаційні кредити), що передбачено численними положеннями НБУ, як от: «Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України», затверджене Правлінням НБУ № 327 від 13.07.2010, «Положення про екстрену підтримку Національним банком України ліквідності банків», затверджене Правлінням НБУ № 411 від 14 грудня 2016 року (далі – Положення 411), вказують доволі абстрактну диференціацію відповідних процесів, здатну підводити під одні й ті самі обставини різні форми рефінансування, нівелювати будь-які межі для ухвалення НБУ суб'єктивного рішення.

Зокрема, якщо поглянути на визначення НБУ поняття стабілізаційних кредитів, які застосовувалися до моменту набрання чинності Постанови № 411, то виходило, що їх відмінність від інших кредитів рефінансування полягали лише у спеціальному строку та наявності вимоги про надання певних документів на підтвердження фінансової моделі розвитку банку, а також документів, які «підтверджують показники цієї фінансової моделі». Очевидно, що стабілізаційний кредит, наданий для виконання програми фінансового оздоровлення, мав вельми невеликі шанси на повернення в умовах, коли «фінансова» модель розвитку банку не супроводжується незалежним експертним висновком з боку авторитетних аудиторських організацій.

Досить показовим у цьому контексті є те, що вимоги стосовно надання кредитів рефінансування з боку НБУ в умовах звичайної економічної ситуації та в умовах екстреної підтримки ліквідності є набагато менш обтяжливими, ніж ті, які НБУ розробив для сфери відносин банків із своїми клієнтами. Йдеться про норми «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», затверджене Правлінням НБУ 30.06.2016 № 351.

Така диспропорція має бути усунута до навпаки, позаяк не може вважатися природним більш деталізоване втручання НБУ у кредитні операції банків, ніж підпорядкування його самого певним стандартам.

Стосовно системно важливих банків визначення критеріїв екстреної підтримки банків зовсім не виключає використання механізмів загального рефінансування. Разом із тим нормативно не закріплена ступеневість застосування відповідних порядків для інших банків, що було б логічним та відповідало б ступеневості програм рефінансування, наприклад, Федеральної резервної системи США, коли екстрена підтримка може бути надана будь-якій слабкій фінансовій установі.

В цьому контексті слід відмітити положення пунктів 6, 7 Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: «НБУ установлює для банків однакові умови регулювання їх ліквідності та здійснює підтримку ліквідності банків, які не віднесено до категорії неплатоспроможних». По суті у цих положеннях заперечується різний підхід НБУ до різних банків. Але це підхід скоріше декларативний, аніж економічний.

Певним чином це суперечить розумній господарській дбайливості. Рефінансування є за своєю природою, передусім, господарською операцією, а не нормативним актом регулювання. Тут рівність умов надання не може вважатися стандартом. Адже не можна не враховувати обставини особливості економічної ситуації при наданні кредитів, слабкості чи системності банку та реальні ризики виведення коштів з банківської системи України. Виходячи із цих міркувань мають оцінюватися критерії, яким повинен відповідати банк згідно з вимогами зазначеного Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи (*пункту 7 глави 2 розділу I*) для отримання рефінансування чи прямого РЕПО: 1) структура власності банку не визнана Національним банком непрозорою; 2) банк має генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій (вимагається в разі надання в заставу за кредитом іноземної

валюти); 3) банк за всіма кредитами, наданими НБУ та операціями прямого РЕПО, не має простроченої заборгованості (основна сума кредиту, проценти за користування ним) та несплаченої пені; 4) банк уклав з Національним банком генеральний кредитний договір та/або генеральний договір РЕПО.

Ці критерії вимагають оцінки кожний окремо та у сукупності з огляду на потреби гнучкої форми грошово-кредитної політики, яка реалізується за допомогою рефінансування. Як можна помітити, відповідні критерії є занадто загальними та формальними, аби бути використаними для обмеження зловживань та дієвої оцінки ризикованості тієї чи іншої операції із рефінансування. Позаяк, такі ризики мають встановлюватися та аналізуватися, а в окремих випадках – ставати об'єктом спільного рішення Національного банку України та інших державних органів.

Висновки. Таким чином, загальний механізм рефінансування НБУ потребує уведення у загальну логіку функціонування господарської системи та урахування усіх можливих ризиків, які виникають у процесі відповідного рефінансування. Це обумовлює, серед іншого, об'єктивну необхідність закладення у відповідний порядок елементів незалежного волевиявлення, коли значна частина кредитів надаються у децентралізованому порядку, що передбачає не лише експертну оцінку можливих ризиків кредитування, розширення програм кредитування, незалежне рейтингування банків для цілей обрання тієї чи іншої програми кредитування, але й залучення до його ініціації та джерельної бази банківських об'єднань та зовнішніх кредиторів – інвесторів. Останнє здатне не лише об'єктивувати управлінські рішення щодо кредитування, але й дозволить скоротити державні видатки на операції з рефінансування. При цьому формалізація процесів рефінансування не повинна заважати реалізації функції центробанку щодо наповнення економіки ліквідними грошима в умовах кризи.

Література:

1. Подцерковний О.П. Грошові зобов'язання господарського характеру: проблеми теорії і практики. – К.: Юстиніан, 2006 – 424 с.
2. Масляєва К.В. Господарсько-правове забезпечення функціонування ринку фінансових послуг в Україні. – Автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2009. – 20 с.
3. Никитченко Н.В. Європейські моделі здійснення державного фінансового контролю / Н.В. Никитченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-1. – С. 158–160.
4. Богун В. Правові аспекти здійснення зовнішньоекономічної діяльності в Україні // Право України. – 1998. – № 4. – С. 62-66.
5. Чібісова В.Ю. Удосконалення інструментів регулювання ліквідності банків України // Вісник Університету банківської справи 2017. – № 1 (28). – С. 51-59.
6. Глосарій банківської термінології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123604&cat_id=123320
7. Дубихвіст О., Лановий В. Операції РЕПО як інструмент здійснення грошово-кредитної політики центрального банку // ВІСНИК НБУ, СЕРПЕНЬ 2013. – С. 17-25.
8. The implementation of monetary policy in the euro area. General documentation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/PublicacionesBCE/PoliticaMonetaria/Fic/gendoc201109en.pdf>
9. Пуховкіна М. Ф. Еволюція політики рефінансування в Україні / М. Ф. Пуховкіна // Фінанси, облік і аудит. – 2010. – №16. – С. 146-153.
10. Чайковський Я. Рефінансування банків як метод регулювання Національним банком України банківської системи в умовах виходу з фінансової кризи // Економічний аналіз. – 2012. – Вип. 10. – Ч. 3. – С. 107-111.
11. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст] : навч.-метод. посіб. / В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина ; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 138 с.
12. Стельмах, В.С. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін; за ред. В.С. Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

13. Рефінансування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Рефінансування>

14. Шмуратко Я.А. Стецюра О.С. Рефінансування банків в умовах фінансової нестабільності – Економіка та суспільство. – 2017. – № 10. – С. 701-704.

15. Манжос С. Рефінансування як інструмент підтримання ліквідності банківських установ України / Світлана Манжос // Галицький економічний вісник. – Тернопіль : ТНТУ, 2014. – Том 46. – № 3. – С. 130-138.

16. Зимовець В.В. Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток (монографія) / Відпов. ред. д.е.н., проф. В.І. Кононенко. К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 314 с.

17. Янчук В.І., Барда Л.В. Рефінансування – операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком порядку // Економіка. Фінанси. Менеджмент : актуальні питання науки і практики. 2016. – Вип. 4. – С. 53–66.

18. Affinito Massimiliano. Central bank refinancing, interbank markets, and the hypothesis of Liquidity hoarding evidence from a euro-area banking system. – European Central Bank, 2013. – 44 p.

19. Гуркуша Ю.О. Бахчиванжи І.І. Рефінансування банків: вітчизняна практика // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – Випуск 3 (08). – 2017. – С. 249-254.

20. CAMELS rating system [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/CAMELS_rating_system

21. Платоспроможні банки зменшили заборгованість перед НБУ до 15.2 млрд. грн.: Прес-реліз НБУ від 05.04.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=46243144